

Krizový plán šikany

Krizový plán šikany je přílohou Plánu preventivních aktivit a vychází z **Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016)**. Cílem je **ukázat možnosti předcházení výskytu šikany a efektivní reakce, pokud k výskytu rizikového chování dojde**.

Strategií výchovně vzdělávacího procesu ve škole je vytváření a udržení bezpečného prostředí pro žáky. Snahou školy je předcházet rizikovému chování žáků, budování pozitivního klimatu ve škole a podpora komunikace se žáky i rodiči.

1) Úvodní ustanovení

Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví. Ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele.

Škola má vyškolené odborníky v prevenci rizikového chování i řešení šikany – školní metodičku prevence Mgr. Radku Maršíkovou a výchovného poradce Mgr. Tomáše Koláře. Dále je zajištěno vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence rizikového chování.

Škola spolupracuje s PPP, PČR, OSPOD a dalšími organizacemi a institucemi (viz. kontakty v MPP) na prevenci šikany a při řešení pokročilé šikany či kyberšikany.

2) Charakteristika šikany

Šikana je chování, které splňuje tyto znaky:

- je cílené vůči jedinci/skupině
- záměrem je oběť ohrožit, ponížit, zastrašit
- je opakované, často dlouhodobé
- existuje jedinec či skupina, jimž přináší prospěch, uspokojení
- oběť dlouhodobě trpí, neumí se bránit
- s časem se stupňuje

Důležité znaky šikanování: záměrnost, cílenost, opakování, nepoměr sil, bezmocnost oběti, samoučelnost agrese.

Za šikanování se nepovažuje: škádlení a agrese, která nemá znaky šikanování, jednorázová rvačka, nevhodný vtip, nebo konflikt.

Podoby šikany:

Přímá šikana může mít podobu **fyzickou** (např. bití, plivání, tahání za vlasy), **verbální** (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo **neverbální** (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání,

používání zastrašujících nebo výhružných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy

Kyberšikana (elektronická šikana), která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

3) Vyšetřování šikany (strategie první pomoci)

Vyšetřování šikany je velmi citlivou záležitostí. Učitel by neměl podlehnout pocitu, že je „poslední spravedlivý“, ani tomu, že se „zase tak moc nestalo“.

Vyšetřování zárodečného stadia šikanování, podezření na šikanu

Pracovník, který pozoruje šikanu nebo na ni byl upozorněn (žákem, rodičem, jinou osobou) musí:

1. Konfrontovat svá pozorování s dalšími kolegy, třídním učitelem (neměl by být hlavním vyšetřovatelem).
2. Oznámit své podezření co nejdříve vedení školy, školní metodičce prevence, výchovné poradkyni a konzultovat další postup – dohodnout se, kdo povede vyšetřování.
3. Kvalifikovaně odhadnout stadium a formu šikany.

4. Vyslechnout postupně více nezaújatých svědků – spolužáků, těch, co na šikanu upozornili. Navodit atmosféru podpory a povzbuzení, že jejich spolupráce nebude prozrazena a je zajištěna jejich bezpečnost. Provést zápis důležitých informací.

Vyšetřování:

- upozornit na provádění zápisu
- netlačit, nechat je říct to, co chtějí
- mít při vyšetřování třetí osobu proti obvinění ze strany rodičů

Rozhovor se svědky:

- začít vyšetřování se „zdravým jádrem“, nikdy nezačínat agresory

Získat odpovědi na otázky:

- Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?
- Co se stalo, co tomu předcházelo?
- Kdo je agresorem, kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor? Kdo aktivní účastník šikanování?
- Co, kdy (pravidelně o přestávkách, cestou ze školy, náhodně, jen při určitých okolnostech, při převlékání na TV, ...), kde (cestou do školy, v šatně, na WC) a jak dělali agresori obětem?
- Jak se chovali ostatní?
- Co jsi dělal ty?
- Komu se co stalo?
- Jak dlouho šikana trvá?

5. Spojit se s rodiči případné oběti, konzultovat výskyt nepřímých znaků šikany. Poprosit je o pomoc.
6. Vyslechnout oběť (citlivě, diskrétně, zaručit bezpečí a důvěrnost informací, nikdy neřešit problém před celou třídou). Vše zapsat.
7. Zajistit ochranu oběti šikany.
8. Vyslechnout agresory – překvapivě, znemožnit domluvu, soustředit se na rozpory ve výpovědích agresorů.

Nikdy konfrontace obětí a agresorů.

Rozhovor s agresory:

- A. *Zahrňovací předkolo:* pracovat s citovým napětím, navodit moment překvapení, šokovat, předkládat důkazy a detailní popisy jeho role při šikanování.
- B. *Monolog:* nerušit jeho prostor, dívat se do očí, nepovzbuzovat, jen si vše zapisovat, počkat, až domluví.

C. *Dialog*: doplňující otázky – klást otázky tak, aby se zapletl do vlastních lží, stupňovat citové napětí, nabídnout polehčující okolnosti v případě přiznání se, nechat si od něj podepsat zápis. Celé zopakovat se všemi agresory. Každého po rozhovoru odvést do jiné místnosti.

D. *Konfrontace*: posadíme si je tvář v tvář, povíme jim, jak vypovídali – začnou se mezi sebou dohadovat, vzájemně se obviňovat. Vytipujeme nejslabší článek, dovedeme je k přiznání. Zabránit zinscenování křivé výpovědi. Dokončit vyšetřování tentýž den.

9. Individuálně pozvat rodiče agresorů. Seznámit je se situací, sdělit jim navrhovaná opatření.

10. Individuálně pozvat rodiče obětí šikany. Seznámit je se situací, domluvit se na opatřeních.

11. Rozebrat situaci ve třídě (vynechat citlivé detaily), vysvětlit nebezpečí a důsledky šikany, oznámit potrestání viníků, třídu i nadále pozorně sledovat. Nadále pokračujeme v práci se třídou.

Situaci rozebere třídní učitel nebo školní metodička prevence, výchovná poradkyně, vedení školy na třídních schůzkách (mluví více všeobecně, nejmenuje, ...). Pokud je třeba, je svolána mimořádná třídní schůzka.

12. Metoda usmíření (používá se při řešení počátečního stádia šikany). Společné setkání třídy a hledání nápravy: hovořit se třídou v komunitním kruhu, omluva a usmíření agresora a obětí, předkládání návrhů pro nápravu. Vhodné otázky: Co si myslíte, že není v téhle třídě v pořádku? Co byste mohli udělat, aby se to příště nestalo? Při posledním sezení položit otázku, jestli si žáci myslí, že je problém vyřešen.

13. Pokud se řeší situace pouze odchodem žáka do jiné školy, měl by odejít agresor, nikoli oběť.

Vyšetřování pokročilé šikany

1. Záchrana obětí.

2. Svolání výchovné komise (školní metodička prevence, výchovná poradkyně, ředitelka školy nebo zástupce, třídní učitel, popř. zainteresovaný učitel). Proběhne domluva na spolupráci při vyšetřování.

3. Agresoři vypovídají před komisí. Zabránění domluvě agresorů.

4. Porada komise na trestech.

5. Zavolat agresory a sdělit jim tresty.

6. Oznámit potrestání před celou třídou za přítomnosti celé komise. (Agresoři si stoupnou u dveří a vyslechnou si trest). Bez obětí!

7. Pozvat rodiče. Ne najednou.

rodiče obětí: informovat, jak bylo zajištěno zdraví jejich dítěte a sdělit, jak byli agresoři potrestáni

rodiče agresorů: informovat každého zvlášť, sdělit, jak byly potrestány jejich děti

8. Komunitní kruh se třídou, první sezení bez obětí.

Vše zapisovat a nechat podepsat všem dotčeným stranám!

Vyšetřování pokročilé formy šikany – náhlý výbuch násilí, tzv. třídní linčování (učitel je svědkem situace)

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti. Odvést okamžitě ze třídy.
2. Zajisti dozor ve třídě. Zamezit domlouvání žáků na společné verzi. Situace je natolik závažná, že je třeba přerušit vyučování.
3. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
4. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
5. Pokračující pomoc a podpora oběti.
6. Kontaktovat rodiče oběti. Domluvit se na zajištění bezpečnosti.
7. Nahlášení policii, případně jiným orgánům.

Pokud má učitel jistotu, že byl spáchán trestný čin, má ze zákona povinnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení, pokud má podezření, zákon určuje školskému zařízení za povinnost nahlásit tuto skutečnost obecnímu úřadu, tedy sociálnímu pracovníkovi z orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). V případě, že se rodiče odmítají spolupracovat se školou a odmítají se zúčastňovat výchovných komisí, je škola opět oprávněna vyrozumět OSPOD.

8. Zprostředkování péče oběti.

4) Nejčastější chyby při řešení šikany

- společně je vyšetřován agresor i oběť,
- vyšetřování je prováděno ve skupině, ve třídě,
- vyšetřování nemá promyšlenou taktiku a strategii, postupuje nahodile,
- pedagogové nevědomky chrání agresora, nepřipouští, že on by mohl šikanovat,
- výpovědi obětí jsou bezdůvodně zlehčovány
- pedagog se snaží „objektivně“ rozdělit vinu mezi agresora a oběť,
- agresori jsou včas informováni, mají dost času na přípravě své výpovědi i ovlivnění svědků a často i oběti,
- nevhodný postup vyšetřujícího, že oběť odmítne vypovídat,
- vyšetřování je vedeno neobratně, že ostatní žáci odmítnou vypovídat či vědomě lžou ze strachu, aby se nestali i oni obětí,
- pozdní šetření – neřešená počáteční stádia, při vyšetřování je proces odložen na další den,
- nespolečná práce s rodiči,
- „zametání pod práh“ - u nás na škole šikana není,
- neadekvátní tresty

5) Spolupráce s rodiči

Postup při podezření na výskyt šikany, o kterém jsou informováni, by měl být následující:

1. Rodiče informují o podezření výskytu šikany třídního učitele, popřípadě dalšího pedagogického pracovníka, při jehož hodinách nebo dohledu nad žáky k šikaně dochází.
2. Nejsou-li podezření výskytu šikany bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, obrátí se rodiče s informací na ředitele školy.
3. V případech prokazatelných projevů šikany se rodiče přímo obrátí s informací na ředitele školy.
4. Jsou-li rodiče přesvědčeni, že postupuje škola při řešení šikany nedostatečně, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy, nebo podat stížnost na školu České školní inspekci.

Spolupráce při řešení šikany:

1. Škola kontaktuje rodiče až po základním prošetření. Telefonát by měl probíhat za přítomnosti svědků.

Telefonát by měl obsahovat tyto informace:

Jakou roli dítě ve vyšetřování zastává.

Jaký průběh bude mít následující vyšetřování (délka, postup, výstup, ...).

Kdo se účastní vyšetřování.

Požadavky na rodiče (vyzvednout dítě, spolupráce při vyšetřování, nabídka pomoci, ...).

2. Osobní jednání s rodiči vždy za přítomnosti žáka a minimálně dvou svědků (výchovné komise).
 - informace o vyšetřování,
 - výsledek vyšetřování,
 - seznámení s postupem vyšetřování,
 - seznámení s postihy,
 - další postupy a individuální doporučení – předat kontakty na návaznou síť poskytující individuální péči.

6) Seznam příloh

PŘÍLOHA 1: Stadia šikanování

PŘÍLOHA 2: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

PŘÍLOHA 1: Stadia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V záťažových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

(Kolář 2011)

PŘÍLOHA 2: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávisným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všímát především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechť dítě jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;

- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.